

ارائه مدل ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۵

راضیه منتظری نجف‌آبادی^{۱*}

محمد حکاک^{**}

حجت وحدتی^{***}

سید نجم‌الدین موسوی^{****}

چکیده

امروزه بسیاری از کشورهای دنیا و بالاخص ایران، در کنترل مبارزه با فساد دچار مشکل بوده و نیازمند وجود مدل‌های جامع و عملی برای مقابله با آن هستند. این پژوهش تلاش می‌کند تا به ارائه مدلی درباره دلایل ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران به دانش ما درباره این پدیده کمک نماید. در این پژوهش با استفاده از نظریه داده-بنیاد ابتدا مصاحبه‌هایی نیمه ساختاریافته با اعضای هیئت علمی دانشگاه و مجریان دستگاه‌های اجرایی انجام شد و سپس مطابق با روش استراوس و کوربین، مدل فرآیندی پژوهش طراحی گردید. در مجموع ۱۸۵ مفهوم شناسایی شد که در ۳۸ خرده مقوله و ۱۶ مقوله اصلی طبقه‌بندی شدند. نتایج نشان داد که مبارزه با فساد اداری بخاطر وجود عواملی چون مشکلات قانونی، مسائل هنجاری-رفتاری، مشکلات ساختاری-مدیریتی و مسائل محیطی ناکام مانده است. این پدیده در بستر عواملی همچون فرهنگ و ارزش‌های حاکم، سیاست و حکومت قرار دارد و ویژگی‌های سازمانی، ویژگی‌های مدیریتی و ویژگی‌های اطلاعات (عوامل مداخله گر) بر آن اثر می‌گذارند. اصلاحات نهادی-قانونی، پیشگیری و کنترل فساد، بکارگیری رویکرد انگیزشی-حمایتی، برخورداری از مکانیزم نظارتی فعال و شفاف‌سازی از جمله استراتژی‌هایی هستند که در صورت بکارگیری، با پیامدهای مطلوبی در بخش‌های اجتماعی، سازمانی، اقتصادی و سیاسی همراه خواهد بود. انتظار بر این است که مدل ارائه بتواند مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران را با موفقیت همراه سازد.

واژگان کلیدی: فساد اداری، ناکامی مبارزه با فساد اداری، سازمان‌های دولتی، نظریه داده-بنیاد.

* دانشجوی دکتری گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران.

** دانشیار، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران (Hakkak.m@lu.ac.ir).

*** دانشیار، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران

**** دانشیار، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران

مقدمه

فساد آثار منفی بسیاری بر تخصیص بهینه منابع و در نتیجه رفاه عمومی دارد. فساد منجر به تضعیف حاکمیت قانون و نظام‌های نظارتی، کاهش اعتماد عمومی به دولت و تضعیف کیفیت حاکمیت می‌شود. همچنین اقتصاد را بی‌ثبات می‌کند، مشروعیت سیاسی را از بین می‌برد و ناآرامی‌های اجتماعی را شکل می‌دهد. براساس اعلام بانک جهانی، تقریباً بیش از یک تریلیون دلار در سال به مقامات دولتی کشورهای رشوه پرداخت می‌شود، یعنی چیزی حدود ۵ درصد تولید ناخالص داخلی جهانی (گانگ و یانگ، ۲۰۱۹؛ بشیر و حسن، ۲۰۱۹). از این رو می‌توان گفت که امروزه فساد اداری پدیده‌ای اجتناب‌ناپذیر محسوب نمی‌شود، بلکه به واقعیتی رنج‌آور در اکثر کشورها اعم از توسعه یافته و یا در حال توسعه تبدیل شده است که نظام‌های اداری اکثر کشورها هرچند دموکراتیک، را در معرض آسیب‌های ناشی از آن قرار داده است (آسیا، ۲۰۱۸).

مطالعات بین‌المللی نیز اهمیت نهادهای ضد فساد را برجسته کرده است، اما مطالعات در این زمینه هنوز ادامه دارد. اگرچه تحقیقات مرتبط با فساد قدمت طولانی دارد، اما این مسئله هیچ‌گاه پایانی ندارد و توجه به این امر محدود به زمان یا مکان خاصی نمی‌شود. محققان برای شناسایی علل، شایع بودن و کنترل فساد، تلاش‌هایی علمی معمول داشته و راهبردهایی جهت چگونگی کنترل و کارکردهای آن پیشنهاد کرده‌اند (آنیانگو، ۲۰۲۲). با توجه به آنچه بیان شد مشخص است که چرا کنترل فساد در اکثر کشورها اولویت اصلی در دستور کار دولت بوده و محور فعالیت بسیاری از سازمان‌های جامعه مدنی است (گانگ و یانگ، ۲۰۱۹).

با این حال تا امروز موفقیت‌های کمی در مبارزه با فساد حاصل شده است. گزارش‌های سازمان شفافیت بین‌المللی از میزان فساد کشورها در سال ۲۰۱۶ نشان داده است که اکثر کشورهای جهان، در مقیاس صفر تا ده، نمره‌ای زیر پنج دریافت کرده‌اند. این امر نشان می‌دهد که مبارزه با فساد در کشورهای مختلف موفقیت چندانی را بدست نیاورده است (رضایی‌دره‌ده و نقدی، ۱۳۹۸). ایران نیز از این مسئله مستثنا نبوده است. بر اساس آمارها ناکارآمدی دستگاه‌های نظارتی، فقدان نظام کنترل و ارزیابی عملکردها، ابهام در قوانین و مقررات، ناکارآمدی و ساختار فرسوده اداری، دخالت بیش از حد و ایجاد انحصار همراه با سوء تدبیرها از سوی دولت در اقتصاد و... موجب تشدید

فساد به ویژه در سال‌های بعد از دهه ۷۰ در کشور شده است. بر اساس گزارش سازمان بین‌المللی شفافیت در سال ۲۰۱۸ اوضاع ایران به لحاظ فساد در مقایسه با سال ۲۰۱۷ بدتر شده است و نمره ایران از ۳۰ به ۲۸ تنزل یافته است. به عبارت دیگر رتبه ایران در بین کشورهای دنیا از ۱۳۰ (در بین ۱۷۶ کشور) به ۱۳۸ (در بین ۱۸۰ کشور) ارتقا یافته است. همچنین بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، میزان شیوع رشوه در ادارات سیزده استان، بیشتر از میانگین کل کشور است که این نشان می‌دهد درصد قابل توجهی از ادارات در ایران با معضل رشوه دست به گریبان هستند (پایگاه خبری تابناک، ۱۳۹۷). از سوی دیگر شواهد و آمارها نشان می‌دهد علی‌رغم تلاش‌های بسیار و نیز صرف منابع انسانی و مالی هنگفت در راه مبارزه با فساد اداری، نتایج اندک و ناچیزی بدست آمده است. این مسئله نشان می‌دهد که منابع ملی بسیاری در این راه هزینه شده است که متأسفانه به هدر رفته‌اند (خضری، ۱۳۸۷).

حال سوالی که در ذهن ایجاد می‌شود، این است که چرا سطح فساد در ایران بالا است و طبق آمار اعلام شده در سال ۲۰۱۸ نه تنها فساد کاهش نیافته یا ثابت نمانده بلکه افزایش نیز یافته است؟ طرح این سوال شکافی را نشان می‌دهد، که تا به امروز به آن توجه نشده است و پژوهش مناسب و کافی در این زمینه انجام نشده است. لذا طرح موضوع این پژوهش یعنی شناسایی عوامل ناکامی مبارزه با فساد اداری در ایران می‌تواند این شکاف را پر کند. با توجه به اینکه عمده مطالعات قبلی بر علل و راه‌های مبارزه با فساد متمرکز شده است و تحقیقات کمی خصوصاً در ایران در حوزه شکست مبارزه با فساد صورت گرفته، در این تحقیق شاخص‌هایی که منجر به ناکامی در مبارزه با فساد می‌گردد بررسی و مدلی جامع جهت رفع این معضل ارائه خواهد شد. لذا سوال اصلی این تحقیق این است که مدل ناکامی مبارزه با فساد اداری در ایران متشکل از چه ابعاد و مولفه‌هایی می‌باشد؟ رابطه بین آن‌ها چگونه است؟

مرور ادبیات

ریشه فساد به معنای "شکستن" یا نقض است، یعنی در روند فساد اداری غالباً رفتاری اخلاقی، شیوه‌ای قانونی و یا مقررات اداری می‌شکند و یا نقض می‌شود (تابولی و

همکاران، ۲۰۱۹). حال در مورد فساد اداری اصولاً تعریفی قابل قبول که مورد نظر همگان باشد، وجود ندارد و معمولاً به طرق متفاوتی با موضوع فساد اداری برخورد می‌شود. بانک جهانی و شفافیت بین الملل نیز فساد اداری را به معنای سوءاستفاده از اختیارات و موقعیت اداری (قدرت عمومی) به منظور دستیابی به منافع شخصی (خصوصی) تعریف کرده است (آسیا، ۲۰۱۸). براساس این تعریف فساد اداری سوء استفاده از اختیارات دولتی برای تأمین نیازهای شخصی است (بهرون، ۲۰۲۰).

تقریباً از هر پنج سازمان اداری در سراسر جهان یکی از آن‌ها حداقل یک درخواست پرداخت رشوه در هنگام انجام معاملات نظارتی یا خدمات سودمند دارند (کاردونی، ۲۰۲۰). چارچوب استراتژی‌های ضد فساد در اکثر کشورها موفقیت چشمگیری نشان نداده است. به عنوان مثال، نیجریه منبع طیف وسیعی از اقدامات فساد آمیز از جمله رشوه خواری، اختلاس، فساد اداری، سیاسی و انتخاباتی و غیره است. اگرچه تحت فشار شدید بین‌المللی، مقامات نیجریه اقدامات جامع ضد فساد، از جمله چندین سازمان دولتی برای مبارزه با فساد ایجاد کرده اند، اما این کشور مطابق شاخص‌های مبارزه با فساد تا به امروز پیشرفتی در خصوص مقابله با فساد نکرده است. بعداً توسط کلیتگارد^۱ نیز تأیید شد که اقدامات برای مهار فساد در حال شکست هستند (کامیلوسوی، ۲۰۱۹). تجربه بین‌المللی نشان داده است که فساد اداری پیچیده، پنهان و متنوع است. بنابراین، مبارزه با آن به روندی مداوم، طولانی و دشوار نیاز دارد. با این حال اگرچه در سال‌های اخیر اقدامات فراوانی از سوی کشورهای مختلف برای مبارزه با فساد صورت پذیرفته اما بسیاری از آن‌ها در مبارزه با فساد اداری ناکام بوده‌اند (تابولی و همکاران، ۲۰۱۹). در ادامه به نظریه‌های مرتبط با فساد می‌پردازیم.

نظریه‌ها و رهیافت‌ها نسبت به فساد

نظریه خبرگان: فساد با ارزش و هنجارهای بعضی از گروه‌های نخبه که فرصت طلب می‌باشند در ارتباط است. اگر ارزش‌ها و هنجارهای نخبگان، موجب فساد نباشد بنابراین شاهد فساد بین آن‌ها نخواهیم بود. هنگامی که ارزش‌های واحدی بین نخبگان وجود داشته باشد و بعضی از آن‌ها به دنبال دستیابی به فرصت‌های سیاسی مترتب بر تحقق خواسته‌های جامعه باشند، فساد بروز می‌کند (آوسو و همکاران، ۲۰۲۰). نظریه نخبگان

سه فرض اصلی دارد: ۱. میزان فساد در هر جامعه‌ای به رفتار سیاسی نخبگان آن جامعه بستگی دارد. ۲. رفتار سیاسی نخبگان تحت تاثیر ارزش و هنجارهای خود آنان است. ۳. هرگونه تحول در این نوع ارزش‌ها و هنجارها از فرهنگ نخبگان نشأت گرفته است. از اینرو فرهنگ نخبگان خاستگاه تحول در ارزش‌های نخبگان، رفتار آن‌ها و در نهایت فساد سیاسی است.

رهیافت نظریه عقلانیت فردی نسبت به فساد. در رویکرد عقلانیت فردی، فساد سیاسی نتیجه محاسبات عقلانی سودها و هزینه‌های کارگزاران حکومتی است. در این رویافت فرض این است که سیاستمداران و بوروکرات‌ها به دنبال قدرت مالی و سیاسی هستند که هدفشان صرفاً بر مبنای سود و منطق هزینه-فایده است، این امر روند سالم فرایند تصمیم‌گیری، رقابت‌های سیاسی و نظارت سیاسی را مختل کرده و بنابراین منابع نظام سیاسی را به دنبال اهداف خود می‌کشد که دلیل این روند آن است که حمایت سیاسی و بقا از این افراد مستلزم تخصیص و توزیع غیرقانونی منابع عمومی است.

رهیافت الگوی نهادهای نظام‌های سیاسی. پیروان این رویافت معتقدند که نهادها منجر به شکل‌گیری رفتارها می‌شوند و در نتیجه بعضی از نهادهای سیاسی مستعد فساد هستند (باتیستا-باوچنز، ۲۰۲۰). مطالعه رابطه بین حاکمیت سیاسی و نهادهای سیاسی و فساد و اثر متفاوت انواع نظام‌های سیاسی؛ بر افزایش یا کاهش فساد تاکید دارد. مفهوم الگوی نهادی بر اساس فرض رقابت سیاسی می‌باشد که بر انتخابات ایدئال به عنوان ابزار کافی برای کنترل فساد و پاسخگویی تاکید دارد و به دنبال کشف و تبیین اثر سازوکارهای علی کنترل مانند رقابت حزبی و شفافیت نظام سیاسی، مسائل کنش جمعی یا قواعد تصمیم‌سازی است (جمالی‌اسگویی و همکاران، ۱۳۹۸).

دلایل ناکامی مبارزه با فساد اداری

در مورد علل شکست سیاست‌های ضد فساد که به طور مشخص و مجزا بر این موضوع متمرکز باشند، ادبیات اندکی وجود دارد. در این مورد رویکرد اقتصاد سیاسی، تئوری کنش جمعی و تئوری حکمرانی خوب وجود دارد. این رویکردها بر سیاست‌های ضد فساد که در جهان اجرا می‌شوند و اغلب شکست خورده‌اند، انتقادات جدی دارد. با وجود اینکه این رویکردها نکات آموزنده‌ای را شامل می‌شوند اما از نظر ارزشیابی رئالیستی

ایرادات جدی می‌توان بر آنان وارد دانست (پاک سرشت و افشار، ۱۳۹۶).

براساس نظریه کنش جمعی (پیرسون و همکاران، ۲۰۱۰) سیاست‌های ضد فساد به این دلیل دچار شکست می‌شوند که بر اساس مدل اقتصاد خرد (و نهادی) هستند. این مدل اقتصاد بر این فرض است که از یک طرف مدیران دولتی افرادی سالم هستند که می‌توانند بر کارمندان نظارت کنند و از سوی دیگر شهروندان نیز افرادی سالم هستند که می‌توانند بر مدیران دولتی نظارت کنند. نظارت از طریق افزایش هزینه فساد صورت می‌پذیرد (پیرا، ۲۰۱۹). براساس نظریه کنش جمعی، فرض سلامتی که در پیش‌فرض‌های این‌گونه سیاست‌های ضد فساد که در جهان مورد قبول واقع شده‌اند، چندان با واقعیت سازگار نیست. در صورتی که شهروندان فاسد باشند، مبنایی برای شروع مبارزه با فساد وجود نخواهد داشت و سیاست‌های ضد فساد ناکارآمد خواهند بود. به عبارت دیگر، با چنین پیش‌فرض‌هایی مبارزه با فساد امکان‌پذیر نمی‌باشد؛ چرا که همه از یکدیگر انتظار فساد دارند. نتیجه این نظریه این است که افراد جامعه برای مبارزه با فساد باید هزینه درستکار بودن را پرداخت کنند. برای مبارزه با فساد باید تغییرات اساسی و ریشه‌ای در نهادها و ساختارهای اجتماعی اتفاق بیفتد. رویکردی دیگر که به دنبال بررسی علل شکست سیاست‌های ضد فساد است، رویکرد اقتصاد سیاسی می‌باشد (پاک سرشت و افشار، ۱۳۹۶).

این رویکرد (موتبی، ۲۰۰۸) نیز مانند نظریه کنش جمعی معتقد است که فرض سلامت سیاستمداران و مدیران که در سیاست‌های ضد فساد جهان نهفته است، چندان واقع‌بینانه نیست. سیاستمداران خودشان عاملان اصلی فساد هستند. ریشه‌های اصلی فساد به روابط سیاسی-تجاری در سطوح بالاتر بر می‌گردد. اقدامات و برنامه‌های ضد فساد بیشتر فساد خرد را هدف قرار می‌دهند و در مبارزه با فساد در سطح سیاسی ناکام است. توصیه‌ای که از این رویکرد برای برنامه‌ریزی در جهت مقابله با فساد بدست می‌آید، این است که راه حل مبارزه با فساد کنش جمعی - سیاسی است. مقابله با فساد چندان نیازی به ارائه برنامه و طرح از سوی دولت ندارد. راه حل مبارزه با فساد کنش سیاسی به صورت مقاومت موثر است (پاک سرشت و افشار، ۱۳۹۶).

رویکرد آخری که مطرح می‌شود، رویکرد حکمرانی خوب است (هادر و شاه، ۲۰۰۰؛ هال، ۲۰۰۹). این رویکرد هم سیاست‌های مقابله با فساد را ارائه می‌دهد، و هم در همان راستا علل شکست برخی سیاست‌های ضد فساد را نیز ترسیم می‌کند. این رویکرد معتقد

است برای مقابله با فساد باید از افزایش دستمزدهای بخش عمومی، پیمایش عمومی، استقلال رسانه، کاهش اندازه بخش عمومی، پاسخگویی مالی، مشارکت شهروندان، استقلال قضایی، تمرکززدایی و تغییر فرهنگ بوروکراتیک و ... استفاده کرد. چرا سیاست‌های ضد فساد شکست می‌خورند؟ نظریه حکمرانی خوب بر این عقیده است که مشکل برنامه‌های ضد فساد سیاست‌ها و طرح‌های آن نیست، بلکه علت شکست برنامه‌های ضد فساد به دلیل جابه‌جایی وضعیت حکمرانی و سیاست‌های ضد فساد نامناسب هر حکومت است. هر حکومت و محیطی سیاست‌های ضد فساد خود را می‌طلبد و اگر این موضوع رعایت نشود، چنین سیاست‌هایی با شکست مواجه می‌شوند. به دو مولفه اصلی در مبارزه با فساد باید توجه کرد: ۱- کیفیت حکمرانی (خوب، متوسط، ضعیف) و ۲- میزان بروز فساد (کم فساد و یا پرفساد). با در نظر گرفتن این دو مولفه از بین اقدامات و برنامه‌های ضد فساد، می‌توان توصیه‌ای بیرون کشید. مثلاً در کشورهایی که کیفیت حکمرانی ضعیف و وجود فساد بالا است سیاست‌های ضد فساد باید بر بخش عمومی یعنی تقویت نهادهای پاسخگویی، ثبات قوانین و محدودیت دخالت‌های دولت متمرکز شود (پاک سرشت و افشار، ۱۳۹۶).

فساد اداری در ایران

در ایران به ویژه پس از پیروزی انقلاب، با وقفه ای کوتاه متأسفانه شاهد پدیده شوم فساد در شرایط خاص کشور بوده ایم. بویژه بعد از جنگ، به شکل‌های مختلف و در زمینه‌های گوناگون بروز کرد. بطوری که مجلس در سال ۱۳۷۱، ناچار شد قانون ممنوعیت اخذ هر نوع پورسانت و رشوه را تصویب کند. امروزه مباحثی مانند اختلاس، حیف و میل اموال عمومی، غارت ثروت‌های ملی و جا به جا کردن آن‌ها، رواج رشوه خواری، سلطه قاچاق، انبوه خریدهای خارجی توسط سازمان و شرکت‌های دولتی با انگیزه گرفتن پورسانت‌های کلان، واگذاری‌های مشکوک، ایجاد شرکت‌های خصوصی توسط مدیران دولتی و سرازیر کردن امکانات و وجوه دولتی به این شرکت‌ها با حیطه‌های مختلف، سفرهای خارجی بی مورد و بی ثمر و پر هزینه، دادن بی دریغ مجوز به آشنایان به بحث‌های عادی و روزمره مردم تبدیل شده است (کاظمی، ۱۳۸۳).

در حال حاضر قوانین مختلفی در ارتباط با مبارزه با فساد در ایران وجود دارد از

جمله قانون مجازات اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی، قانون راجع به منع مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولتی و کشوری و ... در ضمن از سال ۱۳۸۳ برنامه ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد در دستور کار دولت قرار گرفته است. تشکیل ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی در بالاترین سطح با حضور سران قوای سه گانه کشور و سازمان‌های اصلی متولی مبارزه با فساد با هدف هماهنگی در مبارزه گسترده با مفاسد اقتصادی نیز اقدام مهم در کشور است، اما با تمامی اقدامات صورت گرفته شاهد کاهش فساد در کشور نیستیم که یکی از دلایل آن را می‌توان نبود یک برنامه راهبردی مورد قبول در تمام بخش‌ها دانست (الوانی و همکاران، ۱۳۸۹).

روش پژوهش

با توجه به موضوع مورد مطالعه، در این پژوهش از نظریه داده بنیاد^۲ استفاده شده است. طرح اصلی، طرح نظام مند استراوس و کوربین^۳ (۱۹۹۸) است که بر اساس آن، تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی^۴ تحلیل شدند. بنابراین ابتدا با کدگذاری باز، مفاهیم شناسایی شدند و مطابق با کدگذاری محوری پژوهشگر یکی از مقوله‌ها را محور فرآیند در حال بررسی و اکتشاف قرار داده و مقوله‌های دیگر را (شرایط علی، راهبردها، زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، پیامدها) به آن ارتباط داد. سپس در کدگذاری انتخابی، سیر داستان^۵ پژوهش نگارش شده است. این پژوهش، طرح نظام‌مند را با ارائه مجموعه‌ای از گزاره‌های حکمی، به پایان می‌برد.

همچنین به دلیل عدم وجود الگوهای جامع و بومی در حیطه ناکامی مبارزه با فساد اداری، ضرورت بررسی آن از دیدگاه خبرگان و متخصصان می‌تواند مثمرتر باشد. در پژوهش حاضر، جهت شناسایی مقوله‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان استفاده شد. دلیل استفاده از این نوع مصاحبه این است که علاوه بر آنکه تبادل نظرات و تفکر وجود دارد می‌توان بحث و موضوع مصاحبه را در جهت دستیابی به اهداف پژوهش هدایت نمود. این مصاحبه‌های رودررو که با طرح پرسش‌هایی باز، بین ۴۰ تا ۱۲۰ دقیقه انجام می‌شد، گاه به‌منظور به اشتراک‌گذاری یافته‌های مقدماتی، تکمیل، اصلاح و جرح و تعدیل داده‌ها تکرار نیز می‌شدند.

جامعه آماری این پژوهش، شامل اعضای هیئت علمی دانشگاه و مدیران دستگاه‌های

اجرایی مرتبط با علوم کاربردی در وزارت علوم و تحقیقات و فناوری بوده‌اند. مشارکت‌کنندگان مذکور مستقیماً با مسائل و موضوعات سازمان‌های دولتی خصوصاً در حیطه فساد اداری در ارتباط بوده و با توجه به سابقه کار، فعالیت و تاسیس سازمان‌ها و یا مدیریت این سازمان‌ها، می‌توانستند تجربیات مفیدی در حوزه پژوهش حاضر ارائه دهند. از سوی دیگر این مشارکت‌کنندگان از اختیارات تصمیم‌گیری‌های اساسی و سیاستگذاری در این سازمان‌ها برخوردار بوده‌اند و در خصوص فساد اداری، تدوین و اجرای سیاست‌های ضد فساد سازمان تحت مدیریت خود اقدامات و فعالیت‌های چشم‌گیری داشته‌اند. مشخصات نمونه آماری در این بخش، به صورت جدول زیر می‌باشد. همچنین مطالعه با نمونه‌گیری هدفمند شروع شده و با نمونه‌گیری نظری با حداکثر تغییرپذیری ادامه یافت. این نوع نمونه‌گیری با بدست آوردن اطلاعات متنوع موجب می‌شود ماهیت ابعاد مختلف پدیده بهتر مورد تفحص قرار گیرد.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان

کد	تحصیلات	سمت سازمانی
P1	دکتری تخصصی مدیریت دولتی	استادیار دانشکده مدیریت دانشگاه تهران
P2	دکتری تخصصی مدیریت دولتی (سیاست گذاری)	استادیار دانشکده مدیریت دانشگاه تهران
P3	دکتری تخصصی مدیریت دولتی (سیاستگذاری)	استادیار دانشکده مدیریت و حسابداری پردیس فارابی دانشگاه تهران
P4	دکتری تخصصی مدیریت دولتی	استادیار دانشکده مدیریت و حسابداری پردیس فارابی دانشگاه تهران
P5	دکتری تخصصی مدیریت بازرگانی	دانشیار دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه لرستان
P6	دکتری تخصصی مدیریت بازرگانی	دانشیار دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه لرستان
P7	دکتری تخصصی مدیریت بازرگانی	دانشیار دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه لرستان
P8	دکتری مدیریت دولتی	استادیار دانشگاه آزاد اصفهان
P9	دکتری مدیریت دولتی	عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اصفهان
P10	دکتری مدیریت دولتی	عضو هیئت علمی پردیس فارابی دانشگاه تهران
P11	دکترای مدیریت تحول	عضو هیئت علمی پردیس فارابی دانشگاه تهران
P12	دکتری مدیریت دولتی	عضو هیئت علمی پردیس فارابی دانشگاه تهران
P13	دکتری مدیریت تحول	معاون حقوقی سازمان بازرسی
P14	دکتری مدیریت منابع انسانی	سرپرست توسعه منابع انسانی سازمان بازرسی
P15	دکتری تخصصی مدیریت منابع انسانی	استادیار دانشکده مدیریت و حسابداری پردیس فارابی دانشگاه تهران

از طرفی برای حصول اطمینان از روایی یافته‌های پژوهش از دستورالعمل کرسول (۲۰۰۰) استفاده شد که اقدامات زیر را برشمرده است:

مشارکتی بودن پژوهش: به طور همزمان از مشارکت‌کنندگان در تحلیل و تفسیر داده‌ها کمک گرفته شد.

تطبیق توسط اعضاء: مشارکت‌کنندگان، فرایند کدگذاری محوری را بازبینی و نظر خود را در ارتباط با آن ابراز کردند؛ دیدگاه‌های ایشان در فرایند کدگذاری محوری اعمال شد.

اظهار سوگیری پژوهشگر: پژوهشگر نمی‌تواند به مثابه یک لوح سفید عمل کند و در نتیجه ناگزیر تمایلات فلسفی و نظری و نیز ویژگی‌های زندگی‌نامه‌ای خویش را نیز با خود به عرصه پژوهش وارد می‌سازد.

بررسی همکار: در این بخش سعی شده است تا مدل پژوهش به اساتید دانشگاهی ارائه گردد و نظرات ایشان در خصوص کدگذاری محوری اعمال گردد. در این راستا هفت تن از اساتید مدیریت قادر به همکاری بوده و به بررسی یافته‌ها و اظهار نظر درباره فرایند کدگذاری پرداخته‌اند. چنانچه نتایج این بخش نشان داد، از نگاه خبرگان وزن تمامی مولفه‌ها در محدوده استاندارد بوده و نیاز به حذف هیچکدام نیست. درواقع مشارکت‌کنندگان تمامی مولفه‌ها را مرتبط با مقولات اصلی تشخیص داده‌اند.

یافته‌ها

در فرایند کدگذاری باز، مفاهیم و مضمون‌های بسیاری حاصل شده که طی فرایند رفت و برگشتی تحلیل داده‌ها، مجموعه این داده‌های کیفی اولیه به مفاهیم کمتری تقلیل یافت. در این راستا به یک نمونه از کدهای اولیه که در مصاحبه با مشارکت‌کننده نهم اشاره می‌گردد.

جدول ۲. نمونه کدهای اولیه مربوط به مصاحبه‌کننده نهم در خصوص سوال سوم

معرفی یک سازمان خاص مبارزه با فساد اداری
حمایت قوی سیاسی از سازمان‌های مستقل ضد فساد اداری
پرداخت حق‌الکشف فساد
حمایت‌های قضایی و حقوقی از افشاگران فساد اداری

برای همه مصاحبه‌ها به طور جداگانه کدهای اولیه استخراج شد. سپس با خواندن و تامل در همه کدهای اولیه، کدهایی که از نظر مفهومی با هم ارتباط نزدیک داشتند، باهم ترکیب شدند و مفاهیم را به وجود آوردند که مقوله‌ها را شکل دادند. حال محقق با مصاحبه باز از اساتید دانشگاه و مدیران دستگاه‌های اجرایی روش خود را آغاز کرده است سپس کدگذاری‌های باز و در گام بعدی کدگذاری محوری ضمن پیش رفتن مصاحبه، ارتباطات مقولات از کدهای مصاحبه تا حدودی مشخص شد. در آخرین گام کدگذاری انتخابی انجام شده و مرحله تکمیلی با توجه به ادبیات علم مدیریت تکمیل شد.

کدگذاری داده‌ها

در این بخش به کدگذاری مصاحبه‌های عمیق با مشارکت کنندگان پژوهش پرداخته ایم. در فرایند کدگذاری باز، مفاهیم و مضمون‌های بسیاری حاصل شده که طی فرایند رفت و برگشتی تحلیل داده‌ها، مجموعه داده‌های کیفی اولیه به مقوله‌های کمتری تقلیل یافت. در واقع پس از سازماندهی مفاهیم، تعداد ۱۸۵ مفهوم جدید مورد شناسایی قرار گرفت که در ادامه تلاش شد تا داده‌ها را در قالب مفاهیم انتزاعی تر (تشکیل خرده مقولات) قرار داده و انسجام بیشتری به آنها داده شود. در کل داده‌های کیفی بدست آمده از فرایند مزبور در قالب جدول ۲ ارائه شده و در ادامه به تشریح هر یک از مقوله‌های بدست آمده می‌پردازیم.

جدول ۳. کدگذاری داده‌های کیفی

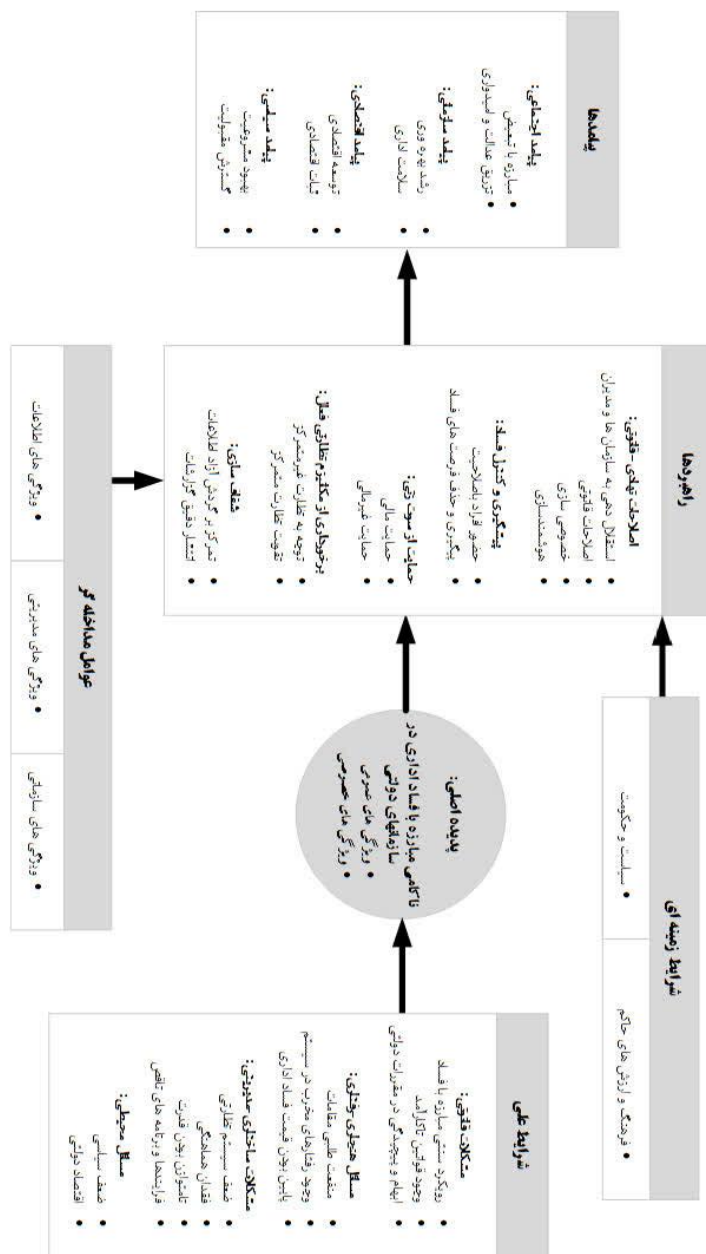
مفاهیم	خرده مقولات	مقولات اصلی
	رویکرد سنتی مبارزه با فساد	
	تاکید بر رویکرد تنبیهی بجای رویکرد پیشگیرانه، توجه بیش از حد به واکنش‌های سرکوبگرانه، عملکرد ضعیف در پیشگیری از فساد	
	وجود قوانین ناعادلانه مبارزه با فساد اداری، وجود قوانین ناکارآمد و دست و پاگیر، تعدد بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های اداری بلااستفاده، وجود خلاءهای قانونی در حوزه فساد اداری، وجود قوانین تبعیض آمیز در استخدام	شرایط علمی: مشکلات قانونی
	ابهام در شیوه‌های اداری، کم اطلاعی مردم از قوانین، نقض و ابهام در قوانین پیچیدگی رویه‌ها و مقررات مبارزه با فساد اداری، چندلایه بودن رویه‌ها و فرایندهای امور اداری، مخدوش بودن حقوق ارباب رجوع	ابهام و پیچیدگی در مقررات دولتی

مقولات اصلی	خرده مقولات	مفاهیم
شرایط علی: مسائل هنجاری- رفتاری	منفعت طلبی مقامات	همسویی مقامات با اشخاص برای کسب منفعت، استفاده از اختیارات برای کسب منافع، دنبال کردن منافع شخصی توسط بوروکرات ها، کارکرد مثبت فساد اداری برای افراد ذی نفع و مقامات
	وجود رفتارهای مخرب در سیستم	عدم وجود مدیران و مسئولان سالم بی طرف، خودفروختگی افراد و مقامات مسئول، کارشکنی افراد قدرتمند در درون سازمان و حکومت، صرف تبلیغات و شعار برای مبارزه با فساد، الگوبرداری از رفتارهای مخرب مسئولان عالی رتبه، عدم وجود شایسته سالاری در سطح مدیریت
	پایین بودن قیمت فساد اداری	نادیده گرفتن واقعیات اجتماعی، پذیرش فساد توسط عموم مردم، عادی شمردن فساد در جامعه، غیرواقعی بودن مبارزه با فساد، مصونیت از مجازات بصورت غیررسمی، مجازات نشدن سواستفاده کنندگان از قدرت
	محافظه کاری	پنهان کاری در رسیدگی به فساد مقامات، عدم شفافیت در انتشار اطلاعات، سرپوش گذاشتن بر فساد اداری
شرایط علی: مشکلات ساختاری- مدیریتی	ضعف سیستم نظارتی	عدم استمرار نظارت دستگاه‌های ذی ربط، ناکارآمدی دستگاه‌های نظارتی، گزارش دهی کم به عموم افراد، عدم تمایل مردم و مسئولین به نظارت موثر
	نامتوازن بودن قدرت	جزیره ای عمل کردن ادارات، مبارزه با فساد در سطح خرد و نه کلان، ساختار اداری ناکارآمد، فقدان ابزار برای هدف قرار دادن فساد اداری، قدیمی بودن روش‌های اداری، عدم کارایی مناسب نهادهای دولتی، عدم وجود نهادهای قدرتمند ضد فساد اداری، عدم وجود قدرت مجازات مقامات فاسد، قدرت بیش از حد برخی مسئولین، تمرکز قدرت در دست برخی خواص
	فرایندها و برنامه‌های ناقص	نظام مند نبودن برنامه‌های مبارزه با فساد اداری، عدم شناسایی بموقع ضعف‌های اداری، تاخیر در رسیدگی به پرونده‌های فساد اداری، تشخیص نادرست ریشه‌های فساد اداری
	ضعف سیاسی	اراده سیاسی ضعیف دولت، نظام سیاسی نه چندان شفاف
شرایط علی: مسائل محیطی	اقتصاد دولتی	دخالت زیاد دولت در امور اقتصادی، اقتصاد دولتی و رانتی
	ویژگی‌های عمومی	کم کاری‌های بیش از حد در سازمان و اداره، طفره رفتن مکرر از مسئولیت ها، دور زدن قوانین سازمان، افزایش کاغذبازی‌ها در فرایندهای انجام کار، بوروکراسی مضاعف و بیش از حد، ایجاد کمیاب‌های ساختگی از سوی مقامات، رشد پرداخت رشوه به مقامات و بوروکرات ها، سردرگمی‌های مکرر ارباب رجوع
پدیده اصلی: ناکامی مبارزه با فساد اداری	ویژگی‌های خصوصی	سو استفاده شخصی طولانی مدت از جایگاه سازمانی، سو استفاده از منابع دولتی به نفع خود و خویشاوندان، دنبال سود خصوصی از محصولات عمومی، فروش اختیار عمومی در راستای انتفاع شخصی، تصمیم گیری براساس منافع شخصی، توجه بیش از حد به روابط خانوادگی، اختلاس و ارتشاء کوچک و بزرگ و متوالی
	استقلال دهی به	برخورداری از یک نهاد مستقل و با صلاحیت مبارزه با فساد اداری، معرفی یک

مفاهیم	خرده مقولات	مقولات اصلی
سازمان خاص مبارزه با فساد اداری، داشتن استقلال کافی مدیران سازمان در برخورد با فساد اداری، طراحی یک سازوکار مستقل برای مبارزه، پشتیبانی سیاسی از سازمان‌های مستقل ضد فساد اداری، جدایی اداره مبارزه با فساد اداری با سایر ارکان	سازمان‌ها و مدیران	اصلاحات نهادی-قانونی
اعمال اصلاحات اساسی مسائل موجود در نظام اداری، تدوین قوانین خاص برای مبارزه با فساد اداری، قانون گذاری شفاف در مبارزه با فساد اداری	اصلاحات قانونی	
کاهش اندازه بخش عمومی و دولتی، تمرکز زدایی در سازمان‌های دولتی، افزایش خصوصی سازی در کشور، تقویت رقابت برای جلوگیری از انحصار، فعال شدن جبهه‌های غیردولتی، کاهش دخالت دولت در اقتصاد	خصوصی سازی	
استقرار دولت الکترونیک در نظام اداری، هوشمندسازی اداری و نظارت، انجام فرایندها و ارائه گزارشها بصورت هوشمند	هوشمندسازی	
ایجاد تعهد اخلاقی و ارزشی در کارکنان، آموزش و پرورش نیروهای انسانی متخصص، استخدام افراد سالم و صادق در دستگاه	حضور افراد باصلاحیت	استراتژی: پیشگیری و کنترل فساد
مهار مافیای فساد اداری در کشور، از بین بردن فرصت فساد برای کارکنان و مدیران، جلوگیری از فساد استخدام، پیگیری پرونده‌های ضدفساد از طریق مقامات مستقل، شناسایی و مجازات مقامات فاسد	حذف فرصت‌های فساد	
حمایت از ارائه پاداش، پرداخت حق الکشف فساد، افزایش پاداش برای ایجاد انگیزه، پرداخت‌های انگیزشی برای افشا، تعریف شفاف پاداش‌ها برای افشاگران، افزایش حقوق کارکنان دولت	مالی	استراتژی: بکارگیری
مصونیت‌های قضایی و حقوقی از افشاگران، تشویق به افشای اطلاعات، تثبیت شیوه‌های مطلوب انگیزش در مبارزه با فساد اداری، حمایت قانونی از افشاگران فساد، حمایت از شفاف سازی، اطمینان بخشی به افشاگران فساد اداری، عدم پیگردهای قضایی افشاگران، گمنام بودن افشاگران	غیرمالی	رویکرد انگیزشی-حمایتی
استفاده از نظارت غیرمتمرکز و مردمی، مشارکت شهروندان در امور مختلف، نظارت عمومی و مردمی بر سازمان‌ها، تقویت آگاهی مردم از حقوق خود در برابر قانون	تمرکز بر نظارت بیرونی	استراتژی: برخورداری از مکانیزم نظارتی فعال
برنامه ریزی برای آشکارگی و حساب کشی، تقویت مکانیزم‌های نظارتی، پرهیز از نظارت‌های نمایشی، گسترده تر کردن حیطه نظارت، نظارت تخصصی و مستقل سازمان مبارزه با فساد	تقویت نظارت	
اعطای آزادی به مطبوعات، ایجاد شفافیت در سطوح مختلف سازمان، اطلاع رسانی گسترده در خصوص اقدامات مبارزه با فساد، استقلال بخشی به رسانه‌ها و عدم فیلترینگ، شفاف سازی اطلاعات نهادهای دولتی و خصوصی	تمرکز بر گردش آزاد اطلاعات	استراتژی: شفاف سازی
ارائه گزارش‌های سالانه دقیق، ارائه اطلاعات در خصوص هزینه‌ها و دارایی‌ها، ارائه اطلاعات در خصوص دارایی‌ها و درآمدهای مالی، انتشار شفاف اخبار مبارزه با فساد اداری	انتشار دقیق گزارشات	

مقولات اصلی	خرده مقولات	مفاهیم
شرایط زمینه‌ای	فرهنگ و ارزش‌های حاکم	نگرش افراد به فساد اداری، ارزش‌های اجتماعی و مذهبی، ساختار اجتماعی، در اولویت بودن افراد و روابط، دستگاه مریض بوروکراسی، فرهنگ بوروکراتیک موجود
	سیاست و حکومت	وجود فساد در احزاب و رهبران سیاسی، نزدیکی به منشا قدرت، ارتباط با شبکه‌های بازیگران، عدم تمایل مقامات و بوروکرات‌ها در مبارزه با فساد، فیلترینگ‌های دولت، وجود حکومت مستبد
عوامل مداخله‌گر	ویژگی‌های سازمانی	وجود ارکان نه چندان جدی در مبارزه با فساد، محافظه کاری در سازمان برای افشا فساد، وجود فرایندهای سازمانی مبهم، فردمحوری بجای فرایندمحوری
	ویژگی‌های مدیریتی	سفارشات و حمایت‌های مکرر مدیر از افراد خاص، وجود مدیریت نه چندان قاطع در نهادهای دولتی، شخصیت غیرسالم مدیر، سخت‌گیرهای بی مورد مدیر جهت انجام امور
	ویژگی‌های اطلاعات	درجه محرمانگی اطلاعات، فراوانی اطلاعات در سازمان، تاکید بر محفوظ ماندن اطلاعات
پیامدها: بهبود ساختار نظام اجتماعی	مبارزه با تبعیض	کاهش فاصله طبقاتی، کاهش فقر و تبعیض در جامعه، کاهش درآمد نابرابر
پیامدها: پیامد سازمانی	تزریق عدالت و امیدواری	تقویت عدالت و حقوق بشر، دستیابی به عدالت، احساس وجود عدالت در سازمان و جامعه، بروز امیدواری به آینده در بین مردم، افزایش اعتماد مردم به دولت، بهبود روحیه به ویژه در سطوح پایین سازمان و جامعه
	رشد بهره‌وری	پیشرفت سازمان، افزایش بهره‌وری سازمان، افزایش کارایی و اثربخشی سازمان، ایجاد ارزشهای مثبت در سازمان
پیامدها: پیامد اقتصادی	تقویت ارزش‌ها	پررنگ شدن فضائل اخلاقی در سازمان، جلوگیری خودکار از فساد اداری در سازمان‌ها، آشکار شدن ایرادات در سازمان، بد شمردن فساد اداری
	توسعه اقتصادی	رشد و توسعه اقتصادی کشور، رشد رقابت سالم، توسعه پایدار، کمک به عملکرد بازار، بهبود سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی
پیامدها: پیامد سیاسی	ثبات اقتصادی	تخصیص بهینه منابع، بهینه‌سازی بودجه مصرفی دولت، عدم اتلاف منابع ملی، کارآمدی در هزینه‌های عمومی، کاهش هزینه‌های زندگی مردم
	بهبود مشروعیت	افزایش مشروعیت دولت، تقویت مشروعیت سیاسی
پیامدها: پیامد سیاسی	گسترش مقبولیت	تقویت کیفیت حاکمیت، تقویت سیستم اداری، تقویت اعتقاد مردم به اراده سیاسی دولت، انسجام بیشتر در پذیرش حکومت، پذیرفتن سیاست‌های دولت با میل و اراده

بر اساس مدل فرایندی، خط ارتباطی میان مقوله‌های پژوهش شامل شرایط علی، مقوله محوری، زمینه، شرایط مداخله‌گر، راهبرد کنش و پیامدها مشخص شد. در ادامه مدل فرایندی پژوهش به تصویر کشیده می‌شود.

شکل ۱. مدل فرایندی ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران (یافته‌های پژوهش)

بحث و نتیجه گیری

پس از تحلیل، دسته بندی و کدگذاری داده ها، چارچوب مفهومی تحقیق استخراج گردید. چنانچه از مرحله کدگذاری باز داده های کیفی پژوهش بر می آید، در مجموع ۱۸۵ مفهوم مورد شناسایی قرار گرفت که در مرحله کدگذاری محوری، به ۳۸ خرده مقوله و ۱۶ مقوله اصلی در قالب ۶ سوال پژوهش در بخش کیفی طبقه بندی شدند.

طبق یافته ها هنگامی که تلاش ها و اقدام ضدفساد اداری با شکست مواجه می شوند مشخصه های آن می تواند بصورت عمومی یا خصوصی در سازمان های دولتی و به شکل کم کاری های بیش از حد در سازمان، طفره رفتن مکرر از مسئولیت ها، تجمع قدرت، ثروت و اعتبار و غیره خود را بروز دهد. حال درخصوص عوامل علی موثر بر آن باید خاطر نشان کرد که بخش عمده ای از قوانین مربوط به فساد در سازمان های دولتی کشور ما رویکرد سنتی دارد؛ بدین معنا که معمولاً فساد را هم ردیف جرم در نظر گرفته که در حوزه های فساد اداری، مالی و اقتصادی است و به سایر حوزه ها کمتر پرداخته می شود. از سوی دیگر، چندلایه بودن فرایندهای انجام کار و یا عدم شفافیت قوانین و مقررات از نموده های ابهام و پیچیدگی قوانین بوده و می توانند امکان برداشت های متفاوت از یک قانون واحد را ایجاد کرده و به فساد اداری دامن زنند.

همچنین درخصوص مسائل هنجاری-رفتاری شاید بتوان چنین گفت که این مسائل از مهم ترین عوامل بروز فساد اداری محسوب می شوند. مقامات، مسئولان و مدیران چنانچه درگیر بی هنجاری شوند ممکن است که منفعت جامعه یا سازمان را قربانی منفعت شخصی خود کرده و زمینه برای درگیری بیشتر در فساد مهیا گردد.

از مسائل و مشکلات ساختاری-مدیریتی در سازمان ها نیز نباید غافل شد. عدم وجود مکانیزم های نظارتی فعال و اثربخش و همچنین مبارزه در سطح خرد و نه کلان با فساد اداری در جامعه و به ویژه در سازمان های دولتی از جمله مشکلاتی هستند که به گسترش فساد اداری دامن میزنند. ولی باید توجه داشت که هرچند قوانین مطلوب ضدفساد اداری هم وجود داشته باشد ولی چنانچه حمایت و اراده سیاسی دولت نباشد، این امر ممکن است با شکست مواجه گردد. جدای از آن، مسائل اقتصادی به ویژه اقتصاد دولتی نیز وجود دارند که به فساد دامن میزنند.

قضیه ۱. مشکلات قانونی، مسائل هنجاری-رفتاری، مشکلات ساختاری-مدیریتی و

مسائل محیطی از جمله عوامل علی برای ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی محسوب می‌شوند.

حال به منظور کنترل پدیده اصلی پژوهش نیاز به اخذ راهبردهایی مناسب است. در این راستا، اصلاحات نهادی- قانونی موردشناسایی قرار گرفت که در تفسیر آن می‌توان چنین بیان داشت که هر جامعه و حکومتی برای مبارزه موثر با فساد اداری نیازمند یک نهاد و سازمان مستقل و قدرتمند است که مسئولیت آن را برعهده دارد. استقلال بخشی و حمایت سیاسی از این نهادها، نتیجه بخش بودن مبارزه با فساد اداری را چندبرابر خواهد کرد. از دیگر راهبردها پیشگیری و کنترل فساد و حمایت از نظارت کردن بوده که در این راستا سازمان‌های دولتی با به استخدام درآوردن و حضور افراد شایسته، باصلاحیت و آموزش دیده می‌توانند اقدام به کنترل فساد کرده و فرصت فساد برای کارکنان و مدیران را از بین ببرند. افراد شایسته و مصلح در گزارش افشا و نظارت پیش قدم بوده و تلاش می‌کنند تا هر نوع فعالیت غیرقانونی و غیراخلاقی در یک سازمان را برای هدایت سازمان افشا کنند.

همچنین با بکارگیری نظارت‌های متمرکز به وسیله نهادهای نظارتی بالادستی و نظارت غیرمتمرکز توسط نقش‌آفرینی نظارتی عموم مردم و گزارش‌های مردمی بیش از پیش می‌توان در این راستا موفق عمل کرد. راهبرد پایانی شفاف‌سازی است که شاید بتوان گفت مهمترین راهبرد پیشگیری از فساد محسوب می‌گردد. اطلاع رسانی گسترده در خصوص اقدامات مبارزه با فساد، استقلال بخشی به رسانه‌ها و عدم فیلترینگ و شفاف سازی اطلاعات نهادهای دولتی و خصوصی در جهت اجرای راهبرد تمرکز بر گردش آزاد اطلاعات و همچنین ارائه گزارش‌های سالانه دقیق و ارائه گزارش‌های مربوط به هزینه‌ها و دارایی‌های سازمان‌های دولتی جهت اجرای راهبرد انتشار دقیق گزارشات از جمله این راهکارها محسوب می‌شوند.

قضیه ۲. اصلاحات نهادی- قانونی، پیشگیری و کنترل فساد، حمایت از بازرسی، برخورداری از مکانیزم نظارتی فعال و شفاف سازی، راهبردهایی برای پاسخگویی به ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی هستند.

درخصوص بستر و شرایط زمینه ای ناکامی مبارزه با فساد اداری نیز چنین باید بیان داشت که اگر ارزش‌ها، هنجارها، عقاید و باورهای حاکم بر افراد اجتماع متکی بر

ارزش‌های مادی‌گرایانه و فردگرایانه باشد و ساختارهای اجتماعی از انسجام لازم برخوردار نباشند، ناکارآمدی و ضعف نظام فرهنگی و اجتماعی را به دنبال داشته که زمینه را برای شکل‌گیری فساد در همه سطوح فراهم خواهد کرد. همچنین طبق یافته‌ها، در جوامع و دولت‌های مستبد که نظام اداری شفافیت نداشته و فیلترهای گوناگون را نیز در مسیر اطلاعات اعمال می‌کند، زمینه برای رشد فساد اداری مهیا تر است. در چنین جوامعی امکان وجود فساد حتی در میان مسئولان بلندرتبه می‌رود و احتمالاً مقامات و بوروکرات‌ها رغبت چندانی به مبارزه با فساد نداشته باشند و بدین طریق بیش از پیش دامنه فساد اداری گسترده تر می‌گردد.

قضیه ۳. مقوله‌های فرهنگ و ارزش‌های حاکم و سیاست و حکومت، زمینه و بستر خاص را برای ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی فراهم می‌آورند. طبق یافته‌ها، عوامل مداخله‌گر در ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران نشان داد که چنانچه در سازمان‌های دولتی برای مبارزه با فساد اداری و یا افشای آن بسیار محتاطانه رفتار شود و یا اقدام به نادیده گرفتن سواستفاده‌های عمومی گردد احتمالاً درگیری کارکنان با فساد اداری افزایش می‌یابد. همچنین سفارشات و حمایت‌های مکرر مدیر از افراد خاص، وجود مدیریت نه چندان قاطع در نهادهای دولتی و غیره جهت انجام امور اشاره دارد. نهایتاً از جمله عواملی که می‌تواند میزان فساد اداری در سازمان‌های دولتی را تحت الشعاع قرار دهد، میزان اهمیت اطلاعات و ویژگی‌های مربوط به آن است. هرچه قدر اطلاعات محرمانه تر باشند فساد اداری بیشتر رخ می‌دهد. بدین ترتیب، قضیه زیر در خصوص این عوامل بدین گونه مطرح می‌شود.

قضیه ۴. ویژگی‌های سازمانی، ویژگی‌های مدیریتی و ویژگی‌های اطلاعات، شرایط مداخله‌گر و بستری عام برای ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی محسوب می‌شوند.

در نهایت وقتی راهبردهایی مناسب در جهت پاسخگویی به ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی اختیار شد و شرایط زمینه‌ای و مداخله‌ای موثر بر این نوع راهبردها شناسایی شد، پیامدهایی بر آن مترتب خواهد شد. در بعد اجتماعی می‌توان انتظار داشت که رفتار مدیران در سطوح مختلف منجر به احساس عدالت و امیدواری و عدم تبعیض در بین کارکنان و فراتر از آن در بین عموم افراد در جامعه شود. در واقع اگر

مبارزه با فساد اداری در چارچوب مشخص رخ دهد، فاصله طبقاتی بین افراد و مسئولان کمتر شده و سطح توزیع درآمدها هموارتر می‌گردد. کنترل فساد اداری در بعد کلان می‌تواند منجر به کاهش فاصله طبقاتی میان طبقات اجتماعی گردد. در بعد سازمانی نیز باید توجه داشت که مبارزه با فساد اداری می‌تواند سازمان را با بهره‌وری و رشد بیشتر و همچنین بهبود فضای درونی سازمان در جهت مقابله با فساد مواجه سازد. همچنین در بعد اقتصادی می‌توان انتظار داشت که با برقراری عدالت و ریشه کن کردن فساد اداری، وضعیت اقتصادی جامعه به طرق تخصیص مناسب کالاهای عمومی و یا هدایت بهینه نخبگان جامعه بین کارآفرینی موجبات افزایش رشد اقتصادی فراهم گردد و سطح پایین فساد اداری را می‌توان شاخصی برای رشد و توسعه اقتصادی در نظر گرفت. البته در این راستا نباید غافل از پیامدهایی شد که متوجه دولت و حکومت است. قابل ذکر است که نظرات مختلفی در خصوص تفکیک میان مقبولیت و مشروعیت وجود دارد ولی در این پژوهش استدلال می‌شود که ممکن است افرادی مشروعیت داشته باشند ولی مردم آن‌ها را قبول نداشته و نتوانند حکومت تشکیل دهند و بالعکس، ممکن است افرادی مشروعیت نداشته باشند ولی غاصبانه حکومت کنند و مردم آن‌ها را قبول کنند. در این پژوهش جلوگیری از فساد اداری می‌تواند بصورت همزمان مشروعیت و مقبولیت تصمیم‌ها، فرایندها و اقدامات دولت‌ها را افزایش دهد.

قضیه ۵. بکارگیری راهبردهای پاسخگویی به ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی، پیامدهای اجتماعی، سازمانی، اقتصادی و سیاسی را به دنبال خواهد آورد.

در پایان باید بیان داشت که تحقیق حاضر هرچند از روش پژوهشی مناسبی برخوردار است، اما به محدودیتهای آن نیز باید اشاره کرد. از جمله می‌توان به محرمانه بودن بعضی از اطلاعات در سازمان‌های دولتی و عدم دسترسی به آنها، طی کردن مسیرهای رسمی و غیررسمی بسیار برای گردآوری داده‌ها و همچنین محدود بودن مستندات و منابع اطلاعاتی لازم در زمینه مورد مطالعه اشاره کرد. از این رو به پژوهشگران آتی پیشنهاد می‌گردد تا مطالعات تجربی و کمی در سازمان‌های مختلف اعم از دولتی یا خصوصی با استفاده از روشهای متناسب دیگر صورت گیرد و بررسی گردد هر یک از این عوامل به چه میزان میتواند در مبارزه با فساد اداری مؤثر باشند.

- the economy. *International Journal of Economics and Finance*, 5(8), 1-8.
- Gong T, Yang SL. (2019). Controlling Bureaucratic Corruption. In Oxford Research Encyclopedia of Politics Jun 25.
- Hall, M. T. (2009). *The corruption enigma: Understanding success and failure of corruption reform programs in highly corrupt countries*. Old Dominion University.
- Huther, J., & Shah, A. (2000). *Anti-corruption policies and programs: A framework for evaluation* (Vol. 2501). World Bank Publications.
- Kamilsoy, N. (2019). Anti-Corruption policy gap: The case of Azerbaijan.
- Mutebi, A. M. (2008). Explaining the failure of Thailand's anti-corruption regime. *Development and Change*, 39(1), 147-171.
- Onyango, G. (2022). Bureaucratic Corruption and Maladministration in Kenya: A Bureaucratic Analysis. *International Journal of African Renaissance Studies-Multi-, Inter-and Transdisciplinarity*, 17(1), 171-189.
- Owusu, E. K., Chan, A. P., & Hosseini, M. R. (2020). Impacts of anti-corruption barriers on the efficacy of anti-corruption measures in infrastructure projects: Implications for sustainable development. *Journal of cleaner production*, 246, 119078.
- Pena Miguel, N., & Cuadrado-Ballesteros, B. (2019). Is privatization related to corruption? An empirical analysis of European countries. *Public Management Review*, 21(1), 69-95.
- Pereyra, S. (2019). Corruption scandals and anti-corruption policies in Argentina. *Journal of Politics in Latin America*, 11(3), 348-361.
- Persson, A., Rothstein, B., & Teorell, J. (2010). The failure of anti-corruption policies: a theoretical mischaracterization of the problem.
- Tabnak news base (2018). Transparency International Organization report, <https://www.tabnak.ir/fa/news/881786/%D8%B1%D8%AA%D8%A8%D9%87->
- Taboli, H.R., Samie'e Darooneh M., Ehsani A., Administrative Corruption: Why and How? *International Journal of Advanced Studies in Humanities and Social Science*, 2019, 8(3), 282-288.

Presenting a model of failure to fight against administrative corruption in Iran's government organizations

Razieh MontazeriNajafabadi¹

Mohammad Hakkak²

Hojat Vahdati³

Seyed Najmodin Mousavi⁴

Abstract:

Today, all the countries of the world, especially Iran, have problems in controlling the fight against corruption and need comprehensive and practical models to deal with it. This research tries to present a comprehensive model of the failure to fight against administrative corruption in Iran's government organizations and contribute to our knowledge of this phenomenon. In this research, using data-based theory, semi-structured interviews were conducted with university faculty members and executives of executive bodies and then according to the method of Strauss and Corbin, the research process model was designed and then according to the method of Strauss and Corbin, the research process model was designed. After analysis, a total of 185 concepts were identified, which were classified into 38 subcategories and 16 main categories. The results showed that the fight against administrative corruption has failed due to factors such as legal problems, behavioral-normative problems, structural-management problems and environmental problems. This phenomenon is based on factors such as culture and ruling values, politics and government, and organizational characteristics, management characteristics and information characteristics (intervening factors) affect it. Institutional-legal reforms, prevention and control of corruption, using motivational-supportive approach, having an active monitoring mechanism and transparency were among the strategies that, if used, will be associated with favorable consequences in the social, organizational, economic and political sectors. It is expected that the mentioned model can successfully fight against administrative corruption in Iran's government organizations.

Keywords: Administrative Corruption, Failure to Fight Against Administrative Corruption, Government Organizations, Grounded Theory

1. Ph.D. Candidate, Department of Management and Economic, University Lorestan, Khorramabad, Iran.

2. Associate Professor, Department of Management and Economic, Lorestan University, Khorramabad, Iran. (Hakkak.m@lu.ac.ir)

3. Associate Professor, Department of Management and Economic, Lorestan University, Khorramabad, Iran.

4. Associate Professor, Department of Management and Economic, Lorestan University, Khorramabad, Iran.